

одного колишнього військовополоненого, які стосувалися згаданої справи.

«Спіраючися на ці конкретні дані, негайно було заявлено відповідне слідство, яке виявило, що ця вістка не має ані найменших підстав. У свій час широко вказав на це міністер Антвортті в парламенті під час дискусії над бюджетом оборони на 1959-1960 роки. Не вважаючи на це, 12 березня, а також і в останні дні, італійські газети знову підхопили цю тему, опублікувавши статті, де твердиться, що німці відразу після 8 вересня 1943 р. ніби знищили коло 2 000 італійців, причому преса покликала на свідчення якогось поляка. Тут маємо до діла з намаганням довести, що німці знищили у Львові наявний там італійський гарнізон, який після 8 вересня 1943 р. відмовився від співпраці з вермахтом.

«Беручи на увагу устійнення фактів з боку міністерства оборони, бачимо, що ці твердження являють собою підступну пропагандивну конструкцію, яка не має найменшого серйозного обґрунтування. Поминаючи вже факт, що голі „спонтанні“ свідчення польського громадянина не можна вважати вистачальними в такій важливій справі, мусимо підкреслити, що після 8 вересня 1943 р. у Львові існувала тільки італійська евакуаційна команда в складі одного офіцера, одного підофіцера та кількох писарів. Справді, згідно з наявними в міністерстві оборони документами, в згаданому місті знаходилася з кінця липня

1942 року етапна команда, завданням якої було перевезити наших військових поворотців з Росії, і в усякому разі операція перевозу наших частин та збирання розпоросіхених була до кінця червня 1943 р. закінчена повністю.

Читає помилляється, якщо він думає, що удар такою довною головою Беляєва викличе якунебудь репліку з боку такого нефортуного автора. Ні, Автор цього листа до редакції «Сучасности» удостоїться цю найбільше нової порції якнайгрубшої лайки. Беляєв, цей «робфаківський дяк» (таке окреслення немає нічого спільного з нашими церковними дяками, а є тільки аналогією до «думних дяків») не потребує соромитися, що передав куті меду, бо саме це є «творча формула», яка зобов'язує в усіх ближчих і дальших володіннях Кремля. Найкраще кваліфікувати беляївські «вкриття» як «кіноповість» на копил далі рецензованої «Іванни». Залишаю всілякі епітети на боці, бо вони ні самого Беляєва, ні його хлібодавців не змінять. Але могу запевнити схвилюваного рецензента, що наша потойбічна «старша та молодша» молодь дасть собі раду і без нас, і без наших спростувань чи поучень — так, як це було досі. Бо ця молодь дати собі раду мусить!

Прошу прийняти, Шановний Редакторе та Рецензенте, запевнення в глибокій пошані і дружбі до Вас

Євген ВРЕЦЬОНА

До питання про жидів на Україні

Нелюдська практика гітлерівської Німеччини, скерована на знищення жидів,*) зробила жидівське питання дуже болючою раєюю на тілі людства, і до неї якось боязко торкатись, щоб не ятриги дужче. З огляду на це нежидівські дослідники або замовчують це питання, або підходять до нього як до бо-

лючої рани з великою обережністю.

Враження такого обережного підходу залишилося від доповіді Всеволода Голубничого, основні думки якої опубліковані в журналі «Сучасність» — ч. 8 за серпень, стор. 116-121. Хоч у цих своїх думках доповідач здебільшого спирався на статистичні дані, але в основ-

них тезах доповіді він не переко-нує. Він бо 1) не завжди робить відповідні висновки з статистичних даних, 2) іноді висуває довільні твердження, нічим не обґрунтовані, і 3) часто просто обминає прикрі моменти.

Приклад невідповідного висновку — його твердження про те, що високі відсотки позбавленців серед жидівської людності (35% у містечках і 63% у великих містах) привели до того, що «значна частина цих деклясованих збідніла до неможливого і перетворилася на старців, волоцюг та злочинців». Скільки я пам'ятаю, такого побутового явища, як старці та волоцюги з-поміж жидів, тоді — в 20-их роках, за НЕП-у — взагалі не було. Не бачив я таких жидів-злочинців у радянських в'язницях, а сидів я в них аж тричі. Пригадую тільки двох, але один з них сидів за розтрату державних грошей (отже це був державний службовець), а від другого вимагали, щоб він віддав державі золото, що мав десь заховане. Це було вже 1929 року. А крім того, слід знати, що позбавлення права виборчого голосу ще не означало повної заборони господарської діяльності чи права на заробіток.

За приклад довільного твердження В. Голубничого може бути хоч би його пояснення невдачі спроб аграризації жидів на Україні. Він каже не тільки про те, що «не багато євреїв захотіло ставати селянами», а й про те, що «українські селяни недобророзумно прийма-ли сусідів, бо землі на Україні не вистачало» і що «селяни сусідніх сіл претендували на ці землі і ставили спротив (? — прим. В. Ч.) єврейським поселенцям». Ба більше: доповідач каже, що в даному разі «уряд УРСР» нібито був по боці українських селян, а не жидів. Як той уряд міг бути проти жидів, коли секретарем ЦК КП(б)У був тоді Л. М. Каганович? А крім того, селяни і тоді вже не могли дів владі. Не зовсім відповідає дій-виступати проти будь-яких захо-

сності також і загальне тверджен-ня Голубничого про те, що, мов-ляв, жиди тільки з історичного при-мусу «займалися... торгівлею» та іншими «жидівськими професіями». Цьому суперечить його ж власна статистика, з якої видно, що і за радянської влади, коли не було для жидів ніяких обмежень, жидівсь-ка молодь не йшла в сільсько-гос-подарські школи, а натомість йшла до медичних, торговельних та мис-тецьких шкіл. А сільсько-господар-ська школа ще не означала, що треба фізично працювати на зем-лі...

Доповідач фактично замовчав справу участі жидів у радянських органах державної безпеки, бо ска-зав тільки глухо, що «чимало їх працювало і на чолі апаратів НКВД». Вони не тільки були «на чолі», а і слідчий персонал складав-ся великою мірою з жидів, і це добре знають усі ті, кому довелося побувати в їхніх руках.

Трудно сказати, скільки було тих жидів, що «підтримували Скрип-никову політику», але зате з ве-ликою певністю знаємо, що жиди в дуже великій більшості були про-ти українізації і що їхні публіци-сти найраніш виступили з «сигна-лізацією» про «небезпеку місцевого націоналізму» (Зінов'єв, Діманш-тейн, Рохкін, Ларін, Грінблат). Не можна забути також і те, що на Кубані в 1933 році ліквідував укра-їнізацію Л. Каганович. Звичайно, він діяв у даному випадку не як жид, а як виконавець русифіка-торської політики Москви. Але при загальній тенденції переважної бі-льшості жидівства на Україні орі-єнтуватися на «всесоюзний маш-таб», на російську мову та культу-ру (а це виразно висловив згада-ний Ларін), моральної відповідаль-ності за такі вчинки з жидів не можна зняти.

Голубничий перебільшує, коли ка-же, що були знищені всі жиди-троцькісти. Мій слідчий Гесс, що переслідував мене навіть тоді, як я переїхав на роботу до іншого

міста, спочатку справді був заарештований як троцькіст, але потім став працівником ГПУ. Директором Ворошиловського педагогічного інституту був колишній троцькіст Клабуновський, Луганського — Шамес.

У своїй доповіді Голубничий не став на шлях соціологічного розгляду жидівського питання. Присутній на його доповіді Борис Мартос кинув був репліку, що, мовляв, сама статистика не все тут з'ясує, і можна думати, що він мав на увазі саме це; але, на жаль, він не розвинув цієї думки. Згідно з соціологічною методою, в розв'язуванні таких питань треба виходити не тільки з того, яка чисельність тієї чи тієї суспільної групи, а й з того, які суспільно-політичні та економічні позиції вона посідає і які спроможності вона на таких позиціях має. Як відомо, в 1917-1920 рр. на Україні було українців трохи чи не 90%. Але тому, що це були майже заспіль неписьменні та національно-несвідомі селяни, то українці і не збудували своєї держави. Інакше сказати, гола статистика (ота більшість!) нічого тут не вирішила. І, навпаки, з історії самих жидів можна навести приклад, коли навіть окремі одиниці з них, здобувши вирішні позиції в суспільстві, зробили для свого народу багато. Відомою є біблійна історія про Мардохея та його небогу Естер, що стала жінкою короля Артаксеркса. Здобувши владу, ці двоє жидів змогли не тільки знищити свого ворога Гаманана, а і вчинити численні погроми, сказати б по-теперішньому, «антисемітських елементів» по всій великій імперії, чи, як сказано в Біблії, «вигубити, повбивати і знищити всіх значних з-поміж народу і по країнах, що ворогували проти них — дітей і жінок, а маєтки їхні розграбувати». І далі: «І ніхто не міг проти них стати, бо страх перед ними напав на всі народи. І всі князі по країнах, і сатрапи, і начальники над областями, і виконавці справ царських підтримували юдеїв, бо напав був

на них страх перед Мардохеєм» (стор. 477). Подано в Біблії також «статистику», скільки було вбито. А все це могло статися тільки тому, що один жид «Мардохей, юдей, був другим по королеві Артаксерксі і великим у юдеїв, і милим для багатьох братів своїх, бо дбав про добро народу свого і говорив на користь усьому своєму племені» (стор. 479).

Коли повернутись тепер до української дійсності 20-30-их років, то можна сказати, що становище було тоді до певної міри аналогічне згаданому біблійному: найвищу владу на Україні довгий час мав Лазар Каганович, а його сестра була замужем за самим «царем СРСР» — Сталіном. То й не дивно, що «антисемітизм» прирівнювано тоді до «контрреволюції», і в слідчих справах мало не кожному українцеві прикладали цей злочин, автоматично (хоч здебільшого і безпідставно) приєднуючи його до «буржуазного націоналізму».

Мені, наприклад, прикинув антисемітизм голова комісії професійних: спілок І. Степаненко, одружений з жидівкою, на тій підставі, що, мовляв, у своїм оповіданні «Страйк» жидівка-активістка... змальована невродливою. Цей вислужник режиму просто зігнував той факт, що ця жидівка фігурувала в оповіданні як позитивний персонаж, а також і факт, що в оповіданні була вродлива жидівка — Лія.

Треба далі сказати, що в нас були вже наукові спроби соціологічно з'ясувати жидівсько-українські відносини. Це були праці Микити Шаповала, зокрема його праця п. н. «Міжнаціональне становище українського народу» (Прага, 1934). Голубничий цих праць не згадує. Ось що писав М. Шаповал про жидів на Україні до революції 1917 року: «Жиди є нація міська, грамотна, зайнята промислом, пануюча в торгівлі, на 70% складається з буржуазії, яка командує над українським селом як соціально вища кляса. Вона живе по-панському, збирає ве-

личесний капітал з українських селян та робітників і є соціальним ворогом поневоленої нації» (стор. 36). М. Шаповал, як і В. Голубничий, також розглядав питання, скільки серед жидів і українців працює, а скільки ні. «Українці загалом на 2/3 займаються працею, а лише 1/3 не працює (діти, старі), — пише Шаповал, — а в жидів навпаки: працює лише 1/3, а не працює 2/3. Це є наслідок виключно соціальної структури обох народів — міська нація краще живе і менше працює, а сільська гірше живе і багато працює» (стор. 37). Це, як бачимо, цілком інша інтерпретація статистичних даних про тих, хто працює, і тих, хто не працює. Далі Шаповал пише ще про те, що в той час, як українські діти («непрацюючі») пасуть телята, жидівські діти вчать в школі, щоб пізніше зайняти керівні позиції в суспільстві. З цього погляду жидівське безробіття, що його підкреслює Голубничий, виявляється плюсом, а не мінусом.

Той факт, що жиди — «міська нація», сприяв тому, що вони пережили без будь-яких утрат обидві голодові катастрофи — 1922 і 1933 років. Так само врятувався, наприклад, я, ставши вже міською людиною, тоді як мій батько та брат (селяни) померли з голоду в 1922 році.

Перейшовши до революції та пореволюційної дійсності на Україні, М. Шаповал пише: «Історія помстилася над українським народом. Він поставив був завдання створити свою державу, своє суспільство, але він не мав сил для заступлення і ведення головних соціальних функцій. Принцип більшості не допоміг, і на Україні далі і тепер панує політично неукраїнська меншість — поляки в Галичині, москалі з жидами на Україні... Такий факт, такий закон соціальної структури і поділу праці» (стор. 44).

В цій суспільній структурі і поділі праці жиди завжди належали і тепер належать до соціально панивних груп, а українці, як нація селянська, були і є поневолені. Звідси походить і ворожнеча між ними, цими соціологічно неоднорідними групами того самого суспільства.

Поділяючи думку доповідача про потребу покращення українсько-жидівських взаємин, я проте хотів би підкреслити, що це бажання не повинно приводити до знехтування об'єктивного пізнання дійсності, бо тільки знання прикрого може запобігати його повторенню. А крім того, я побоююся, що суспільно-політичні умови тепер на Україні і в усьому СРСР такі, що більшість жидів далі буде не з нами, а проти нас. Бо хто захоче зв'язувати свою долю з народом, що його офіційно (хоч би в останній програмі КПРС) приречено на асиміляцію і що йому доводиться надіятися тепер тільки на власну боротьбу за існування?

Василь ЧАПЛЕНКО (США)

---

*) Вважаю, що ми можемо і надалі вживати слова «жиди». Його значення залежить від того, як його вживати, який семантичний відтінок у нього вкладати. Коли в 20-их роках при ВУАН була «Комісія жидівської культури», то це звучало поважно і необразливо. І, навпаки, коли хтось оповідав поширену в СРСР російську антижидівську анекдоту про те, що мовляв, не можна казати «поджидать», а треба казати «подевреивать», то і слово «еврей» тут звучить як глузування. А якщо і вживати слова «еврей», то бодай в українізованій формі «яврей» (так це російське слово вимовляють українські селяни).

З М І С Т

Богдан Бойчук. Казка	3
Богдан Рубчак. Кімната Кйонг-Су	5
Павло Чернов. Замітки про політику перетривання і вік чесности	34
Лев Білас. В'язні та наглядачі	42
Степан Процюк. На бездоріжжі американської освіти	67
Кирило Митрович. Нові аспекти соціального життя	89
Андрій Жук. Лубенська конституція української держави	98
Критика і бібліографія. Хрущов — продукт сталінської реторти (В. П. Стахів) — «Кобзар» далі під цензурою (В. Кравців) — Десятиріччя «Фенікса» (В. Кравців) — Підручник за методом Славутича (Левко Ромен)	107
Нотатки. Про національний та інший склад делегатів партійних з'їздів (В. П. С.) — Знову без коментаря	120
Листи до редакції. Дещо про «викриття» Беляєва (Євген Врецьона) — До питання про жидів на Україні (Василь Чапленко)	123

СУЧАСНІСТЬ

Б. Бойчук: Казка — Б. Рубчак: Кімната Кйонг-Су — П. Чернов: Замітки про політику перетривання і вік чесности — Л. Білас: В'язні та наглядачі — С. Процюк: На бездоріжжі американської освіти — К. Митрович: Нові аспекти соціального життя — А. Жук: Лубенська конституція української держави — Критика і бібліографія — Нотатки — Листи до редакції

11

ЛИСТОПАД 1961